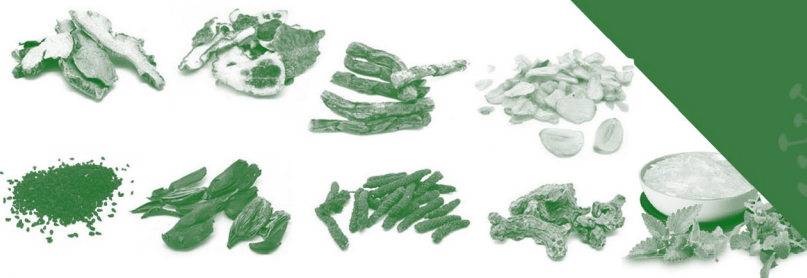

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
Department of Thai Traditional and Alternative Medicine

คู่มือ การใช้ยาแผนไทย ในสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)

คู่มือการใช้ยาแผนไทยในสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)

ที่ปรึกษา :

แพทย์หญิงอัมพร เบญจพลพิทักษ์

อธิบดีกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

นายแพทย์ขวัญชัย วิศิษฐานนท์

รองอธิบดีกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

นายแพทย์ธิตี แสงธรรม

รองอธิบดีกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

นายแพทย์จักรกรูธ เผือกคง

ผู้อำนวยการสถาบันการแพทย์แผนไทย

ดร.รชนี จันทรเกษ

ผู้อำนวยการกองวิชาการและแผนงาน

ISBN : 978-616-11-4758-7

จัดทำโดย : ศูนย์จัดการภาวะฉุกเฉินด้านการแพทย์และสาธารณสุข

กองวิชาการและแผนงาน กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

กระทรวงสาธารณสุข

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : กันยายน ๒๕๖๔

จำนวนพิมพ์ : ๕๐,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์โดย : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิริลักษณ์ ๒๕๐๕

คำนำ

ตามที่เกิดสถานการณ์การระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ระลอกใหม่มีความรุนแรงและกระจายหลายพื้นที่ ทำให้มีผู้ติดเชื้อและมีผู้ที่มีความเสี่ยงสูงที่ต้องกักตัวเพิ่มมากขึ้น และด้วยนโยบายของรัฐบาลให้มีมาตรการในการรองรับผู้ป่วยที่อาจจะมีปริมาณมากโดยให้มีการรักษาดูแลรักษาผู้ป่วย COVID-19 ในที่พักระหว่างรอเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาล (Home Isolation) และการดูแลรักษาในโรงพยาบาลสนามสำหรับคนในชุมชน (Community Isolation)

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ได้ตระหนักถึงความสำคัญในการให้ความรู้เพื่อดูแลรักษาสุขภาพของประชาชนด้วยภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย สมุนไพร เช่น การใช้สมุนไพรฟ้าทะลายโจรสำหรับการรักษาผู้ป่วย COVID-19 ที่มีอาการรุนแรงน้อย และการใช้ตำรับยาไทยอีกหลายตำรับที่มีข้อบ่งใช้ และสรรพคุณในการดูแลรักษาและส่งเสริมสุขภาพของประชาชนตามอาการ เช่น ยาห้ารากล ยาจันทน์ลีลา ยาประสะจันทน์แดง และยาหอมนาโกฐที่ได้มีการนำมาใช้ดูแลสำหรับผู้ป่วยตามอาการของการเกิดโรค ซึ่งเป็นยาสมุนไพรในบัญชียาหลักแห่งชาติ จึงได้จัดทำคู่มือการใช้ยาแผนไทยในสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ฉบับนี้ขึ้น เพื่อเป็นแนวทางให้ประชาชนสามารถนำไปใช้ในการดูแลรักษาสุขภาพของตนเองและชุมชนได้อย่างถูกต้องและปลอดภัย

คณะผู้จัดทำ

กันยายน ๒๕๖๔

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
Department of The Traditional and Alternative Medicine

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
การรักษาโควิด-19 ด้วยยาแผนไทย	๕
แนวทาง TTM for HI CI	๘
ยาสมุนไพรในบัญชียาหลักแห่งชาติ	
ยาห้าาราก	๑๑
ยาจันทน์ลีลา	๑๓
ยาประสะจันทน์แดง	๑๕
ยาหอมนวโกฐ	๑๗
ยาตรีผลา	๑๙
ยาเขียวหอม	๒๐
ยาธาตุบรรจบ	๒๒
ยามันทธาตุ	๒๔
ยาปราบชมพูทวีป	๒๖
ยาอมแก้ไอมะแว้ง	๒๘
ยาแก้ไอผสมมะขามป้อม	๒๙
ยาฟ้าทะลายโจร	๓๑
ยาชิง	๓๕
อ้างอิง	

การรักษาโรคโควิด-19 ด้วยยาแผนไทย

เนื่องจากโรคโควิด-19 เป็นโรคระบาดที่ไม่เคยมีมาก่อน จึงไม่ได้มียาเฉพาะที่จะใช้สำหรับรักษาโรคนี้ แต่ด้วยความรุนแรงของโรคที่ทำให้ผู้ที่ติดเชื้อบางรายมีอาการแทรกซ้อนแล้วเสียชีวิตได้อย่างรวดเร็ว จึงทำให้ต้องเร่งรีบหายาเพื่อจะใช้ในการรักษาอย่างเร่งด่วน การค้นคว้าหรือวิจัยตัวยาใหม่ที่รักษาเฉพาะโรคย่อมไม่ทันต่อการใช้ในภาวะการณ์เช่นนี้ จึงทำให้จำเป็นต้องมองหาที่มีอยู่เดิมที่เคยใช้ได้ผลดีในการรักษาโรคที่มีลักษณะอาการคล้ายคลึงกันมาใช้ในการรักษาการติดเชื้ออุบัติใหม่เป็นการเร่งด่วน การที่เลือกยาที่ได้เคยใช้รักษาได้ผลในโรคหนึ่งมารักษาด้วยวัตถุประสงค์ในการรักษาอีกโรคหนึ่งอย่างน้อยก็จะบอกได้ว่ายานั้นเป็นยาที่เคยใช้ได้อย่างปลอดภัยมาก่อน แม้ว่าอาจจะยังบอกไม่ได้ว่ายานชนิดนั้นจะใช้ในการรักษาโรคใหม่ได้ผลดีหรือไม่ ผลลัพธ์ในการรักษาจึงเป็นสิ่งที่ยังต้องนำมาค้นคว้าวิจัยต่อไป

พระคัมภีร์ตักศิลาได้บันทึกอาการของโรคและลำดับของการรักษาโรคเอาไว้ โดยเริ่มต้นจาก ๑. การกระตุ้นชีพจรคือการทำให้การไหลหรือว่าชีพจรความร้อนในร่างกายลดลงและถูกขับออก ๒. การแปรไข้คือการรักษาอาการไข้ไม่ให้ส่งผลกระทบต่อไปจนมีอาการอื่นตามมา ๓. การครอบไข้คือการสมดุร่างกายและปรับภูมิคุ้มกันทานเพื่อรักษาอาการที่ยังมีตกค้างหลังจากที่ไม่มีไข้ ยาแผนไทยที่มีการบันทึกเอาไว้ในพระคัมภีร์ตักศิลาและที่เคยใช้รักษาโรคที่มีลักษณะอาการคล้ายกันอยู่ก่อนแล้วจึงได้ถูกนำมาใช้ในการรักษาผู้ที่ติดเชื้อโควิด-19 โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สัมผัสใกล้ชิดเสี่ยงสูง ผู้ติดเชื้อที่ยังไม่มีอาการและผู้ติดเชื้อที่มีอาการเล็กน้อย รวมทั้งผู้ที่มีอาการหลังการติดเชื้อ ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มที่ใช้ยาสมุนไพรได้อย่างปลอดภัย

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
Department of The Traditional and Alternative Medicine

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกได้ส่งเสริมให้แพทย์แผนไทยได้ใช้องค์ความรู้ทางการแพทย์แผนไทยในการดูแลรักษาและฟื้นฟูผู้ติดเชื้อโควิด-19 ใน ๓ กลุ่ม คือ

๑. กลุ่มก่อนการติดเชื้อ เป็นผู้มีความเสี่ยงสูงจากการสัมผัสใกล้ชิดผู้ติดเชื้อ การทำให้ระบบภูมิคุ้มกันมีความแข็งแรงจะทำให้ร่างกายต่อสู้กับเชื้อไวรัสได้ดีขึ้น จึงทำให้ความเสี่ยงของการติดเชื้อไวรัสในกลุ่มผู้สัมผัสใกล้ชิดลดลง

๒. กลุ่มผู้ติดเชื้อ/ผู้ป่วยที่ไม่มีอาการหรือมีอาการไม่รุนแรง เป็นผู้ที่ตรวจพบว่ามีการติดเชื้อแต่ยังไม่มีอาการ หรือผู้ที่ติดเชื้อแล้วแต่มีอาการเล็กน้อย อาทิ เช่น ครั่นเนื้อครั่นตัว สะบัดร้อน สะบัดหนาว ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ เจ็บคอ คัดจมูก มีน้ำมูก ไอแห้ง ไอมีเสมหะ ปวดศีรษะ จมูกแห้ง น้ำมูกแห้ง ปากเปื่อย ปากขม กินข้าวไม่ได้ ท้องเสีย คลื่นไส้อาเจียน การให้ยาสมุนไพรที่มีฤทธิ์ฆ่าเชื้อไวรัสหรือยับยั้งการขยายตัวของไวรัส รวมทั้งยาสมุนไพรที่เสริมสร้างระบบภูมิคุ้มกัน ให้แข็งแรง จะทำให้ร่างกายต่อสู้กับเชื้อไวรัสได้ดีขึ้น จึงทำให้ไม่มีอาการลุกลามหรือว่ามีภาวะแทรกซ้อนที่รุนแรง อีกทั้งการให้ยาสมุนไพรที่มีฤทธิ์ในการควบคุมปฏิกิริยาของร่างกายที่ทำให้เกิดการอักเสบที่รุนแรงมากเกินไปก็จะช่วยป้องกันอาการที่ลุกลามจนเกิดปอดอักเสบได้

๓. กลุ่มหลังการติดเชื้อ เป็นผู้ที่หายจากอาการของโควิด-19 แล้ว แต่ยังมีอาการบางอย่างหลังการเป็นโควิด-19 อยู่ (Post COVID syndrome) เช่น ปวดเมื่อยตามเนื้อตัว อ่อนเพลีย กล้ามเนื้ออ่อนล้า หายใจลำบาก หายใจตื้นสั้น ไม่เต็มอิ่ม ไอเรื้อรัง รู้สึกครั่นเนื้อครั่นตัวแต่ว่าไม่มีไข้ตัวร้อน ท้องเสีย ท้องอืด บางครั้งอาการเหล่านี้ยังคงเป็นอยู่อีกนานหลังจากหายจากอาการโควิดแล้ว (Long COVID syndrome) การให้ยาสมุนไพรหลังหายจากอาการโควิด-19 แล้ว เพื่อบรรเทาอาการที่ตามมา ปรับสมดุลร่างกายให้เข้าสู่ภาวะปกติ และเป็น การปรับภูมิคุ้มกันให้แข็งแรง จะทำให้ร่างกายฟื้นคืนตัวได้ดีและเร็วขึ้น และทำให้ ไม่มีอาการเรื้อรังตามมา

การรักษาทางการแพทย์แผนไทยจึงต้องมีการพิจารณาเป็นระยะ เพื่อปรับเปลี่ยนการรักษาให้เหมาะสมกับผู้ติดเชื้อแต่ละรายที่มีอาการและความรุนแรงที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ เนื่องจากโรคโควิด-19 เป็นโรคติดต่อร้ายแรง ผู้ติดเชื้อทุกราย จึงต้องเข้าสู่ระบบการรักษาทางสาธารณสุขเพื่อควบคุมโรค การใช้ยาแผนไทย จึงสามารถนำไปใช้ได้ทั้งในการบรรเทาอาการเบื้องต้นก่อนผู้ป่วยเข้าสู่ระบบ การรักษา และ/หรือการนำไปใช้ร่วมรักษากับการแพทย์แผนปัจจุบันในระบบ

ร่างแนวทางการ TTM for HI CI

ยาสมุนไพร
ในบัญชียาหลักแห่งชาติ

กรมแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
Department of The Traditional and Alternative Medicine

ยาสมุนไพรในบัญชียาหลักแห่งชาติ ที่ใช้กับสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)

ยาแผนไทยหรือยาแผนโบราณ

ยาห้าาราก

ยาจันทน์ลีลา

ยาประสะจันทน์แดง

ยาหอมนวโกฐ

ยาตรีผลา

ยาราตุบรรจบ

ยามันทรธาตุ

ยาปราบชมพูทวีป

ยาอมแก้ไอมะแว้ง

ยาแก้ไอผสมมะขามป้อม

ยาพัฒนาจากสมุนไพร

ยาฟ้าทะลายโจร

ยาขิง

ชาฟ้าราก

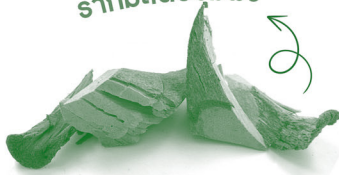
รากย่านาง

รากคันทา

รากมะเดื่อชมพู

รากชิงซี

รากไม้เท้ายายม่อม

กรมแพทย์แผนไทยและเวชศาสตร์ทางเลือก
Department of Thai Traditional and Alternative Medicine

สูตรตำรับ ในผงยา ๑๐๐ กรัม ประกอบด้วย รากย่านาง, รากคนทา, รากมะเดื่อชุมพร, รากชิงชี รากไม้เท้ายายม่อม หนักสิ่งละ ๒๐ กรัม

ข้อบ่งใช้ บรรเทาอาการไข้

ขนาดและวิธีใช้ ชนิดผง

ผู้ใหญ่ รับประทานครั้งละ ๑ - ๑.๕ กรัม ละลายน้ำสุก วันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เมื่อมีอาการ

เด็กอายุ ๖ - ๑๒ ปี รับประทานครั้งละ ๕๐๐ มิลลิกรัม - ๑ กรัม ละลายน้ำสุก วันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เมื่อมีอาการ

ชนิดเม็ด และชนิดแคปซูล

ผู้ใหญ่ รับประทานครั้งละ ๑ - ๑.๕ กรัม วันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เมื่อมีอาการ

เด็ก อายุ ๖ - ๑๒ ปี รับประทานครั้งละ ๕๐๐ มิลลิกรัม - ๑ กรัม วันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เมื่อมีอาการ

ข้อควรระวัง

- ไม่แนะนำให้ใช้ในผู้ที่สงสัยว่าเป็นไข้เลือดออก เนื่องจากอาจบดบังอาการของไข้เลือดออก
- หากใช้ยาเป็นเวลานานเกิน ๓ วัน แล้วอาการไม่ดีขึ้น ควรปรึกษาแพทย์
- ไม่แนะนำให้ใช้ในหญิงที่มีไข้ทับระดูหรือใช้ระหว่างมีประจำเดือน

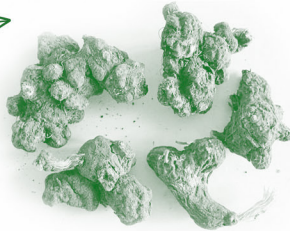

ชาจันทน์หือลือ

โถงสอ

โถงเขมา

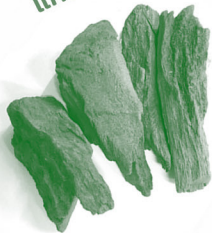
โถงจุฬาลัมพา

แก่นจันทน์ขาว

แก่นจันทน์แดง

ลูกกระค่อม

เกาบระเพ็ด

รากปลาไหลเผือก

พิมเสน

กรมแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก
Department of The Traditional and Alternative Medicine

สูตรตำรับ

ในผงยา ๙๙ กรัม ประกอบด้วย

โกฐสอ โกฐเขมา โกฐจุฬาลัมพา แก่นจันทน์ขาว หรือจันทน์ขมด
แก่นจันทน์แดง ลูกกระดอม เถาบอระเพ็ด รากปลาไหลเผือก
หนักสิ่งละ ๑๒ กรัม พิมเสน หนัก ๓ กรัม

ข้อบ่งใช้

บรรเทาอาการไข้ตัวร้อน ไข้เปลี่ยนฤดู

ขนาดและวิธีใช้ ชนิดผง

ผู้ใหญ่ รับประทานครั้งละ ๑ - ๒ กรัม ละลายน้ำสุก ทุก ๓ - ๔ ชั่วโมง เมื่อมีอาการ

เด็กอายุ ๖ - ๑๒ ปี รับประทานครั้งละ ๕๐๐ มิลลิกรัม - ๑ กรัม
ละลายน้ำสุก ทุก ๓ - ๔ ชั่วโมง เมื่อมีอาการ

ชนิดเม็ด และชนิดแคปซูล

ผู้ใหญ่ รับประทานครั้งละ ๑ - ๒ กรัม ทุก ๓ - ๔ ชั่วโมง
เมื่อมีอาการ

เด็กอายุ ๖ - ๑๒ ปี รับประทานครั้งละ ๕๐๐ มิลลิกรัม - ๑ กรัม
ทุก ๓ - ๔ ชั่วโมง เมื่อมีอาการ

ข้อควรระวัง

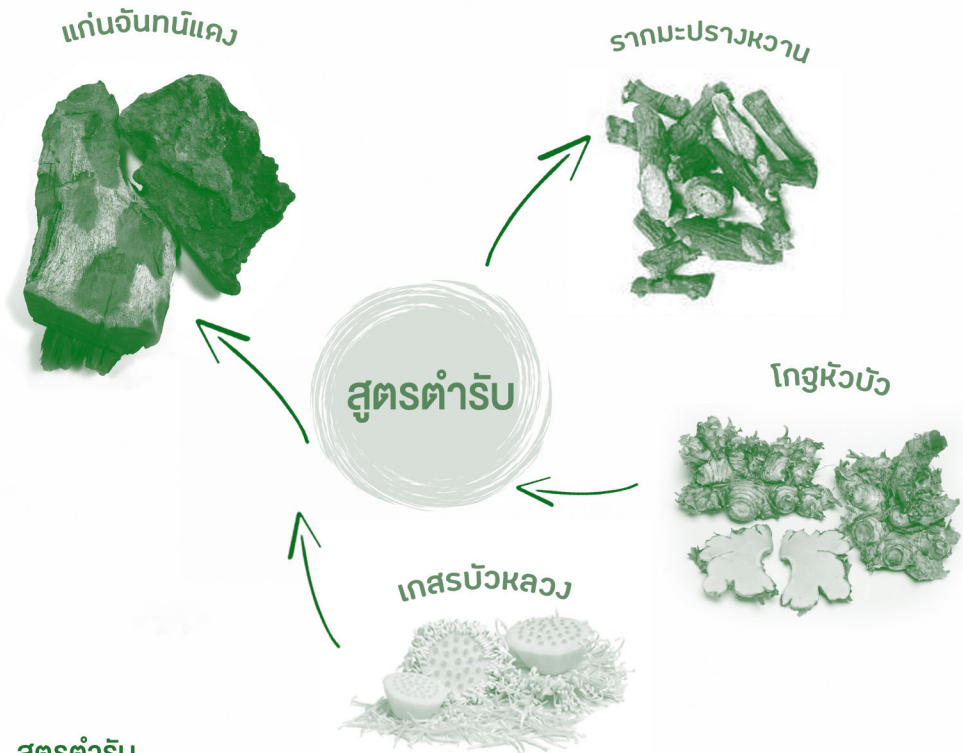
- ไม่แนะนำให้ใช้ในผู้ที่สงสัยว่าเป็นไข้เลือดออก เนื่องจากอาจบดบังอาการของไข้เลือดออก
- หากใช้ยาเป็นเวลานานเกิน ๓ วัน แล้วอาการไม่ดีขึ้น ควรปรึกษาแพทย์

ข้อมูลเพิ่มเติม

แนะนำให้ใช้ยาจันทน์ลีลาได้ในหญิงที่มีไข้หวัดหรือไข้ระหว่างมีประจำเดือน

ยาประสะจันทน์แดง

สูตรตำรับ

ใบผงยา ๑๔ กรัม ประกอบด้วย

๑. แก่นจันทน์แดง หนัก ๓๒ กรัม
๒. รากเหมือดคน รากมะปรางหวาน รากมะนาว หัวเปราะหอม โกงหัวบัว
แก่นจันทน์เทศ แก่นฝางเสน หนักสิ่งละ ๔ กรัม
๓. เกสรบัวหลวง ดอกบุนนาค ดอกสารภี ดอกมะลิ หนักสิ่งละ ๑ กรัม

กรมแพทย์แผนไทยและเวชศาสตร์ทางเลือก
Department of The Traditional and Alternative Medicine

ข้อบ่งใช้ บรรเทาอาการไข้ตัวร้อน (ไข้พิษ) แก่ร้อนในกระหายน้ำ

ขนาดและวิธีใช้ ชนิดผง

ผู้ใหญ่ รับประทานครั้งละ ๑ กรัม ละลายน้ำกระสายยา
ทุก ๓ - ๔ ชั่วโมง

เด็กอายุ ๖ - ๑๒ ปี รับประทานครั้งละ ๕๐๐ มิลลิกรัม ละลาย
น้ำกระสายยา ทุก ๓ - ๔ ชั่วโมง น้ำกระสายที่ใช้ ใช้น้ำสุก หรือ
น้ำดอกมะลิ

ชนิดเม็ด และชนิดแคปซูล

ผู้ใหญ่ รับประทานครั้งละ ๑ กรัม ทุก ๓ - ๔ ชั่วโมง

เด็ก อายุ ๖ - ๑๒ ปี รับประทานครั้งละ ๕๐๐ มิลลิกรัม
ทุก ๓ - ๔ ชั่วโมง

ข้อควรระวัง

- ควรระวังการใช้ยาในผู้ป่วยที่แพ้ละอองเกสรดอกไม้
- ไม่แนะนำให้ใช้ในผู้ที่สงสัยว่าเป็นไข้เลือดออก เนื่องจาก
อาจบดบังอาการของไข้เลือดออก
- กรณีบรรเทาอาการไข้ร้อนในกระหายน้ำ หากใช้ยาเป็นเวลา
นานเกิน ๓ วันแล้ว อาการไม่ดีขึ้น ควรปรึกษาแพทย์

ชาหอมหวลกุจ

สูตรตำรับยา ในผงยา ๒๑๒ กรัม ประกอบด้วย

โกฐสอ โกฐเขมา โกฐหัวบัว โกฐเชียง โกฐจุฬาลัมพา โกฐกระดุก โกฐก้านพร้าว
โกฐพุงปลา โกฐชฎามังสี หนักสี่ละ ๔ กรัม เทียนดำ เทียนแดง เทียนขาว
เทียนข้าวเปลือก เทียนตาตุ๊กแตน เทียนยาวพาณี เทียนสัตว์ตบุษย์ เทียนเกล็ดหอย
เทียนตากบ หนักสี่ละ ๔ กรัม เปลือกสมุลแว้ง หน้้าตีนนก รากแฝกหอม
เปลือกชะลูด หัวเปราะหอม กระลำพัก ขอนดอก เนื้อไม้กฤษณา หนักสี่ละ ๔ กรัม
เหง้าชิงแห้ง ดอกดีปลี รากเจตมูลเพลิงแดง เถาสะค้าน รากข้าวปลู หนักสี่ละ
๓ กรัม หัวแห้วหมู ลูกกระวาน ดอกกานพลู ดอกจันทน์ ลูกจันทน์ เปลือกอบเชยญวน
ลูกผักชีลา แก่นสน หนักสี่ละ ๔ กรัม แก่นสักชี ลูกราชดัด ลูกสารพัดพิษ
แก่นจันทน์เทศ แก่นจันทน์แดง ลูกกระดอม เถาบอระเพ็ด หนักสี่ละ ๔ กรัม
เกสรบัวหลวง ดอกบุนนาค ดอกพิกุล ดอกสารภี ดอกมะลิ หนักสี่ละ ๔ กรัม
เนื้อลูกมะขามป้อม เนื้อลูกสมอพิเภก รากชะเอมเทศ หนักสี่ละ ๔ กรัม พิมเสน
หนัก ๑ กรัม

กรมแพทย์แผนโบราณและยาสมุนไพร
Department of The Traditional and Alternative Medicine

ข้อบ่งใช้

๑. แก่ลมวิงเวียน คลื่นเหียน อาเจียน (ลมจุกแน่นในอก) ในผู้สูงอายุ
๒. แก่ลมปลายไข้ (หลังจากฟื้นไข้แล้วยังมีอาการ เช่น คลื่นเหียน วิงเวียน เบื่ออาหาร ท้องอืด และอ่อนเพลีย)

ขนาดและวิธีใช้ ชนิดผง

รับประทานครั้งละ ๑ - ๒ กรัม ละลายน้ำกระสาย เมื่อมีอาการ ทุก ๓ - ๔ ชั่วโมง ไม่ควรเกินวันละ ๓ ครั้ง

น้ำกระสายยาที่ใช้

- กรณีแก่ลมวิงเวียน คลื่นเหียน อาเจียน (ลมจุกแน่นในอก) ในผู้สูงอายุ ใช้น้ำลูกผักชี (๑๕ กรัม) หรือเทียนดำ (๑๕ กรัม) ต้มเป็นน้ำกระสายยา
- กรณีแก่ลมปลายไข้ (หลังจากฟื้นไข้แล้วยังมีอาการ เช่น คลื่นเหียน วิงเวียน เบื่ออาหาร ท้องอืด อ่อนเพลีย) ใช้ก้านสะเดา (๓๓ ก้าน หรือ ๑๕ กรัม) ลูกกระตอม (๗ ลูก หรือ ๑๕ กรัม) และเถาอบระเพ็ด (๗ องคุลีหรือ ๑๕ กรัม) ต้มเป็นน้ำกระสายยา
- ถ้าหาน้ำกระสายยาไม่ได้ให้ใช้น้ำสุกแทน

ชนิดเม็ด

รับประทานครั้งละ ๑ - ๒ กรัม ทุก ๓ - ๔ ชั่วโมง เมื่อมีอาการ ไม่ควรเกินวันละ ๓ ครั้ง

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์และผู้ที่มีไข้

ข้อควรระวัง

- ควรระวังการรับประทานร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่ม (anticoagulant) และยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด (antiplatelets)

ชาตรีผลา

สูตรตำรับ ในผงยา ๙๐ กรัม ประกอบด้วย เนื้อลูกสมอไทย, เนื้อลูกสมอพิเภก, เนื้อลูกมะขามป้อม หนักสิ่งละ ๓๐ กรัม

ข้อบ่งใช้ บรรเทาอาการไอ ขับเสมหะ

ขนาดและวิธีใช้ ชนิดชง

รับประทานครั้งละ ๑ - ๒ กรัม ชงน้ำร้อนประมาณ ๑๒๐ - ๒๐๐ มิลลิลิตร ทิ้งไว้ ๓ - ๕ นาที ดื่มในขณะที่ยังอุ่น เมื่อมีอาการไอ ทุก ๔ ชั่วโมง

ชนิดเม็ด ชนิดลูกกลอน และชนิดแคปซูล

รับประทานครั้งละ ๓๐๐ - ๖๐๐ มิลลิกรัม เมื่อมีอาการไอ วันละ ๓ - ๔ ครั้ง

อาการไม่พึงประสงค์ ท้องเสีย

ชาเขียวหอม

สูตรตำรับ

ในผงยา ๙๐ กรัม ประกอบด้วย ใบพืชมเสน ใบผักกระฉอม ใบหมากผู้หมากเมีย ใบสันพร้าวหอม รากแฝกหอม หัวเปราะหอม แก่นจันทน์เทศหรือแก่นจันทน์ชะมด แก่นจันทน์แดง ว่านกีบแรด ว่านร้อนทอง เนระพูสี พิษนาศน์ มหาสดำ ดอกพิกุล ดอกบุนนาค ดอกสารภี เกสรบัวหลวง หนักสิ่งละ ๕ กรัม

ข้อบ่งใช้

บรรเทาอาการไข้ ร้อนในกระหายน้ำ

แก้พิษหัด พิษอีสุกอีใส (บรรเทาอาการไข้จากหัดและอีสุกอีใส)

ขนาดและวิธีใช้

ผู้ใหญ่ รับประทานครั้งละ ๑ กรัม ละลายน้ำกระสายยา
ทุก ๔ - ๖ ชั่วโมง เมื่อมีอาการ

เด็ก อายุ ๖ - ๑๒ ปี ครั้งละ ๕๐๐ มิลลิกรัม ละลายน้ำกระสายยา
ทุก ๔ - ๖ ชั่วโมง เมื่อมีอาการ

น้ำกระสายยาที่ใช้

กรณีบรรเทาอาการไข้ ร้อนในกระหายน้ำ ใช้น้ำสุก หรือ
น้ำดอกมะลิ เป็นน้ำกระสายยา

กรณีแก้พิษหัด พิษอีสุกอีใส ละลายน้ำรากผักชีต้ม เป็นน้ำกระสายยา
ทั้งรับประทาน และชโลม

หมายเหตุ การชโลมใช้ยาผงละลายน้ำ ๑ ต่อ ๓ แล้วชโลม
(ประพรม) ทัวตามตัวบริเวณที่ตุ่มใสยังไม่แตก

ชนิดเบ็ด

ผู้ใหญ่ รับประทานครั้งละ ๑ กรัม ทุก ๔ - ๖ ชั่วโมง เมื่อมีอาการ

เด็ก อายุ ๖ - ๑๒ ปี รับประทานครั้งละ ๕๐๐ มิลลิกรัม
ทุก ๔ - ๖ ชั่วโมง เมื่อมีอาการ

ข้อควรระวัง

- ควรระวังการใช้ยาในผู้ป่วยที่แพ้ละอองเกสรดอกไม้
- ไม่แนะนำให้ใช้ในผู้ที่สงสัยว่าเป็นไข้เลือดออก เนื่องจากอาจ
บดบังอาการของไข้เลือดออก
- หากใช้ยาเป็นเวลานานเกิน ๓ วัน แล้วอาการไม่ดีขึ้น
ควรปรึกษาแพทย์

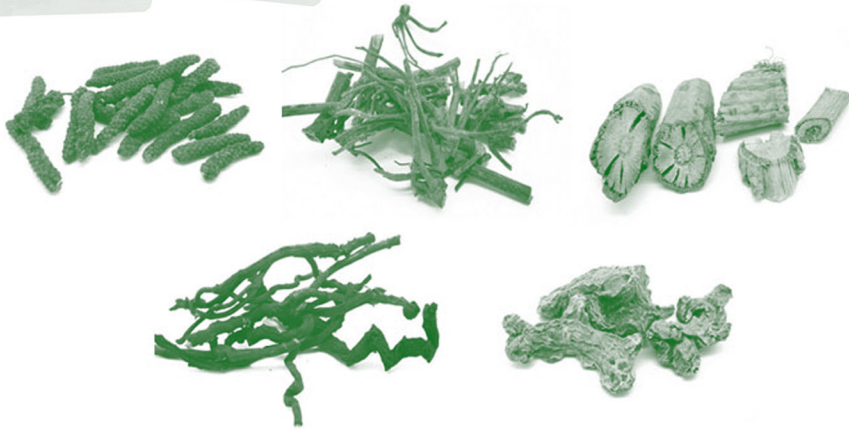

กรมแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก
Department of The Traditional and Alternative Medicine

ชาธาตุนรรจน

สูตรตำรับ

ในผงยา ๑๐๔ กรัม ประกอบด้วย เนื้อลูกสมอไทย ๑๖ กรัม
โกฐก้านพร้าว ๘ กรัม เหง้าขิง ๔ กรัม โกฐเขมา ๔ กรัม
โกฐพุงปลา ๔ กรัม โกฐเชียง ๔ กรัม โกฐสอ ๔ กรัม เทียนดำ
๔ กรัม เทียนขาว ๔ กรัม เทียนสัตตบุษย์ ๔ กรัม เทียนยาวพาณี
๔ กรัม เทียนแดง ๔ กรัม ลูกจันทน์ ๔ กรัม ดอกจันทน์ ๔ กรัม
ดอกกานพลู ๔ กรัม เปลือกสมุลแห้ง ๔ กรัม ลูกกระวาน ๔ กรัม
ลูกผักชีลา ๔ กรัม ใบพิมเสนต้น ๔ กรัม ดอกดีปลี ๔ กรัม
หัวเปราะหอม ๔ กรัม การบูร ๔ กรัม

ข้อบ่งใช้

บรรเทาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ

๒๒

คู่มือการใช้ยาแผนไทยในสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)

ขนาดและวิธีใช้

ชนิดผง

ผู้ใหญ่ รับประทานครั้งละ ๑ กรัม ละลายน้ำกระสายยา วันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เมื่อมีอาการ

เด็ก อายุ ๖ - ๑๒ ปี รับประทานครั้งละ ๕๐๐ มิลลิกรัม ละลายน้ำกระสายยา วันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เมื่อมีอาการ

น้ำกระสายยาที่ใช้

- กรณีบรรเทาอาการอุจจาระธาตุพิการ ท้องเสียชนิดที่ไม่เกิดจากการติดเชื้อ ใช้เปลือกแคหรือเปลือกสะเดา หรือเปลือกลูกท้อหิมตัด้ม แทรกกับน้ำปูนใสเป็นน้ำกระสายยา
- ถ้าหาน้ำกระสายยาไม่ได้ให้ใช้น้ำสุกแทน

ชนิดแคปซูลและชนิดลูกกลอน

ผู้ใหญ่ รับประทานครั้งละ ๑ กรัม วันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร เมื่อมีอาการ

เด็ก อายุ ๖ - ๑๒ ปี รับประทานครั้งละ ๕๐๐ มิลลิกรัม วันละ ๓ ครั้ง ก่อนนอน เมื่อมีอาการ

ข้อห้ามใช้

คำเตือน

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ และผู้ที่มิใช่

- ควรระวังการรับประทานร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่ม (anticoagulant) และยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด (antiplatelets)
- ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้
- ในกรณีท้องเสียชนิดที่ไม่เกิดจากการติดเชื้อ ใช้ไม่เกิน ๑ วัน หากอาการไม่ดีขึ้นควรปรึกษาแพทย์

กรมแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก
Department of The Traditional and Alternative Medicine

ขามันทธาตุ

สูตรตำรับ

ในผงยา ๙๓ กรัม ประกอบด้วย

๑. เหง้าขิง ลูกเบญจกานี หนักสิ่งละ ๙ กรัม
๒. โกรฐสอ โกรฐเขมา โกรฐหัวบัว โกรฐเซียง โกรฐจุฬาลัมพา เทียนดำ เทียนแดง เทียนขาว เทียนข้าวเปลือก เทียนตาดักแตน ลูกผักชีล้อม ลูกผักชีลา หัวกระเทียม เปลือกสมุลแว้ง เปลือกโมกมัน แก่นจันทน์แดง แก่นจันทน์เทศ ดอกกานพลู ดอกดีปลี รากข้าพลุ เถาสะค้าน รากเจตมูลเพลิงแดง พริกไทยล่อน ลูกจันทน์ การบูร หนักสิ่งละ ๓ กรัม

ข้อบ่งใช้

บรรเทาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ แก้อาตุไม่ปกติ

ขนาดและวิธีใช้

ชนิดผง

ผู้ใหญ่ รับประทานครั้งละ ๑ กรัม

เด็ก อายุ ๖ - ๑๒ ปี รับประทานครั้งละ ๕๐๐ มิลลิกรัม ละลาย
น้ำสุก วันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร

ชนิดแคปซูลและชนิดเม็ด

ผู้ใหญ่ รับประทานครั้งละ ๑ กรัม วันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร

เด็ก อายุ ๖ - ๑๒ ปี รับประทานครั้งละ ๕๐๐ มิลลิกรัม วันละ
๓ ครั้ง ก่อนนอน

ข้อห้ามใช้

- ห้ามใช้ในเด็กอายุต่ำกว่า ๑ ขวบ เนื่องจากเป็นยารสร้อน ทำให้ลิ้น ปากแสบร้อนได้
- ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ และผู้ที่มิใช่

คำเตือน

- ควรระวังการรับประทานร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่ม (anticoagulant) และยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด (antiplatelets)
- ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้

ชาปราบชมพูড়ับ

สูตรตำรับ

ในผงยา ๔๖๕ กรัม ประกอบด้วย

๑. เหงือกปลาหมอ (ทั้งต้น) พริกไทยดำ ใบกัญชาเทศ หนังกิ่งละ
๑๒๐ กรัม
๒. หักคuminumเทศ ดอกกานพลู หนังกิ่งละ ๑๐ กรัม หัวบุงกรอ
เนื้อลูกสมอเทศ เนื้อลูกสมอไทย รากเจตมูลเพลิงแดง เหง้าชิง
หนังกิ่งละ ๘ กรัม
๓. เทียนแดง เทียนดาตักแตน เทียนแกลบ หนังกิ่งละ ๖ กรัม
เทียนดำ โกรฐสอ โกรฐเขมา ลูกพิลังกาสา ลำพันทางหมู
หนังกิ่งละ ๔ กรัม
๔. ดอกดีปลี การบูร หนังกิ่งละ ๒ กรัม ลูกจันทน์ ดอกจันทน์
ลูกกระวาน หนังกิ่งละ ๑ กรัม

ข้อบ่งใช้

บรรเทาอาการหวัดในระยะแรก และอาการที่เกิดจากการแพ้อากาศ

ขนาดและวิธีใช้

รับประทานครั้งละ ๗๕๐ มิลลิกรัม - ๑.๕ กรัม วันละ ๔ ครั้ง ก่อนอาหารและก่อนนอน

ข้อห้ามใช้

- ห้ามใช้เมื่อพบภาวะแทรกซ้อนจากการแพ้อากาศ เช่น ไซนัสอักเสบ การติดเชื้อแบคทีเรียที่มีอาการเจ็บบริเวณไซนัส ไข้สูง น้ำมูกและเสมหะเขียว เป็นต้น
- ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้ เด็ก

คำเตือน

- ควรระวังการใช้กับผู้ป่วยโรคความดันเลือดสูง โรคหัวใจ โรคแผลเปื่อยเพปติก และโรคกรดไหลย้อน เนื่องจากเป็นตำรับยารสร้อน
- ควรระวังการใช้ยาเกินขนาดในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับไตหรือทางเดินปัสสาวะ เนื่องจากอาจเกิดพิษจากการบูร
- ควรระวังการใช้ยานี้ ร่วมกับยา phenytoin, propranolol, theophylline และ rifampicin เนื่องจากตำรับนี้มีพริกไทยในปริมาณสูง

อาการไม่พึงประสงค์

แสบร้อนยอดอก

กรมแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
Department of Thai Traditional and Alternative Medicine

ชาอมแก้วโอมะแว้ง

สูตรตำรับ

ลูกมะแว้งต้น, ลูกมะแว้งเครือ, รากมะแว้งต้น, รากมะแว้งเครือ และตัวยาอื่น ๆ

ข้อบ่งใช้

บรรเทาอาการไอ ขับเสมหะ

ขนาดและวิธีใช้

ผู้ใหญ่ อมครั้งละ ๓ - ๕ เม็ด เมื่อมีอาการไอ ทุก ๔ ชั่วโมง
เด็ก อมครั้งละ ๑ - ๒ เม็ด เมื่อมีอาการไอ ทุก ๔ ชั่วโมง

ข้อควรระวัง

ควรระวังการใช้ในผู้ป่วยที่ท้องเสียง่าย

อาการไม่พึงประสงค์ ท้องเสีย

ข่าแก้อ ผสมมะขามป้อม

สูตรตำรับที่ ๑

ในยา ๑๐๐ มิลลิลิตร ประกอบด้วยสารสกัดน้ำมะขามป้อม
เข้มข้น ๔๐ % ๖๐ มิลลิลิตร สารสกัดใบเสนียด ๑๐ มิลลิลิตร
กตีเซอร์รีน ๕ มิลลิลิตร เกลือแกง ๐.๕ มิลลิลิตร สารสกัด
รากชะเอมเทศ ๐.๔๕ มิลลิลิตร แอลกอฮอล์ ๙๕ %
๐.๐๕ มิลลิลิตร เกล็ดสะระแหน่ ๐.๐๑ มิลลิกรัม

สูตรตำรับที่ ๒

ในยา ๑๐๐ มิลลิลิตร ประกอบด้วย สารสกัดน้ำมะขามป้อมเข้มข้น ๒๕ % ๓๐ มิลลิลิตร มะนาวดองแห้ง ๘ มิลลิกรัม สารสกัดรากชะเอมเทศ ๕ มิลลิลิตร ผิวส้มจีน ๓.๓ มิลลิกรัม บัวย ๓ มิลลิกรัม เนื้อลูกสมอพิเภก ๓ มิลลิกรัม เนื้อลูกสมอไทย ๑ มิลลิกรัม หล่อฮังก้วย ๒ มิลลิกรัม เกล็ดสระระแหง ๐.๐๘ มิลลิกรัม น้ำตาลทรายแดง ๔๐ มิลลิกรัม

ข้อบ่งใช้

บรรเทาอาการไอ ขับเสมหะ

ขนาดและวิธีใช้

จิบเมื่อมีอาการไอ ทุก ๔ ชั่วโมง

ข้อห้ามใช้

ผู้ป่วยเบาหวานที่ไม่สามารถควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดได้

ข้อควรระวัง

ควรระวังการใช้ในผู้ป่วยที่ท้องเสียง่าย เนื่องจากมะขามป้อม มีฤทธิ์เป็นยาระบาย

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
Department of The Traditional and Alternative Medicine

ชาฟ้าทะลายโจร

คู่มือการใช้ยาแผนไทยในสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)

๓๑

(๑) ยาฟ้าทะลายโจร ยาแคปซูล ยาเม็ด ยาลูกกลอน

ตัวยาสําคัญ ผงจากส่วนเหนือดินของฟ้าทะลายโจร [*Andrographis paniculata* (Burm. f.) Wall. ex Nees] ที่มีสารสำคัญ total lactone โดยคำนวณเป็น andrographolide ไม่น้อยกว่าร้อยละ ๖.๐ โดยน้ำหนัก (w/w) และปริมาณ andrographolide ไม่น้อยกว่า ร้อยละ ๑.๐ โดยน้ำหนัก (w/w)

ข้อบ่งใช้ ขนาดและวิธีใช้

๑. บรรเทาอาการโรคหวัด เจ็บคอ

ขนาดและวิธีใช้ รับประทานครั้งละ ๑.๕ – ๓ กรัม วันละ ๔ ครั้ง หลังอาหารและก่อนนอน

๒. บรรเทาอาการท้องเสียชนิดที่ไม่เกิดจากการติดเชื้อ เช่น อูจจาระไม่เป็นมูกหรือมีเลือดปน

ขนาดและวิธีใช้ รับประทานครั้งละ ๕๐๐ มิลลิกรัม – ๒ กรัม วันละ ๔ ครั้ง หลังอาหารและก่อนนอน

๓. ใช้กับผู้ป่วยโรคโควิด 19 ที่มีความรุนแรงน้อย เพื่อลดการเกิดโรคที่รุนแรง

ขนาดและวิธีใช้

ผู้ใหญ่ รับประทานในขนาดยาที่มีปริมาณ andrographolide ๑๘๐ มิลลิกรัมต่อวัน โดยแบ่งรับประทานวันละ ๓ ครั้ง หลังอาหาร รับประทานติดต่อกันไม่เกิน ๕ วัน

(๒) ยาสารสกัดผงฟ้าทะลายโจร ยาแคปซูล ยาเม็ด ข้อบ่งใช้ ขนาดและวิธีใช้

**๑. บรรเทาอาการของโรคหวัด (common cold) เช่น ไอ เจ็บคอ
น้ำมูกไหล มีไข้**

ขนาดและวิธีใช้ รับประทานในขนาดยาที่มีปริมาณ andrographolide
๖๐ - ๑๒๐ มิลลิกรัม ต่อวัน โดยแบ่งรับประทานวันละ ๓ ครั้ง
หลังอาหาร

**๒. ใช้กับผู้ป่วยโรคโควิด 19 ที่มีความรุนแรงน้อย เพื่อลดการเกิดโรค
ที่รุนแรง**

ขนาดและวิธีใช้

ผู้ใหญ่ รับประทานในขนาดยาที่มีปริมาณ andrographolide
๑๘๐ มิลลิกรัมต่อวัน โดยแบ่งรับประทานวันละ ๓ ครั้ง หลังอาหาร
รับประทานติดต่อกันไม่เกิน ๕ วัน

ผู้ป่วยเด็ก ไม่มีข้อมูลเพียงพอเกี่ยวกับขนาดยา ที่จะแนะนำให้ใช้ใน
ผู้ป่วยเด็กที่ติดเชื้อโควิด-19 รวมทั้งยามีลักษณะเป็นแคปซูลบรรจุ
ผงยาที่ขมมาก เด็กเล็กจะกินได้ยาก

เด็กโต อาจพิจารณาใช้ขนาด ๓ - ๓.๕ มิลลิกรัม/น้ำหนักตัว
๑ กิโลกรัม/วัน แบ่งให้วันละ ๓ - ๔ ครั้ง

เด็กโตที่น้ำหนักตัวตั้งแต่ ๕๐ กิโลกรัมขึ้นไป ให้ใช้ขนาดยาเท่าผู้ใหญ่

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
Department of Traditional and Alternative Medicine

ข้อห้ามใช้

- ห้ามใช้ในผู้ที่มีอาการแพ้ฟ้าทะลายโจร
- ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์และหญิงให้นมบุตร เนื่องจากอาจทำให้เกิดทารกวิรูปได้
- ห้ามใช้ฟ้าทะลายโจรแก่เจ็บคอในกรณีต่าง ๆ ต่อไปนี้ ผู้ป่วยมีอาการเจ็บคอเนื่องจากติดเชื้อ

Streptococcus group A ผู้ป่วยที่มีประวัติเป็นโรคไตอักเสบเนื่องจากเคยติดเชื้อ Streptococcus group A และมีประวัติโรคหัวใจรั่วมาติด

- ผู้ป่วยที่มีอาการเจ็บคอเนื่องจากการติดเชื้อแบคทีเรีย และมีอาการรุนแรง เช่น มีตุ่มหนองในคอ มีไข้สูง และหนาวสั่น

ข้อควรระวัง

- หากใช้ยานี้ติดต่อกันเป็นเวลานาน อาจทำให้แขนขามีอาการชาหรืออ่อนแรง
- หากใช้ฟ้าทะลายโจรติดต่อกัน ๓ วัน แล้วไม่หาย หรือมีอาการรุนแรงขึ้นระหว่างใช้ยา ควรหยุดใช้และพบแพทย์
- ควรระวังการใช้ยานี้ร่วมกับสารกันเลือดเป็นลิ่ม (anticoagulants) และยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด (antiplatelets)
- ควรระวังการใช้ยานี้ร่วมกับยาลดความดันเลือดเพราะอาจเสริมฤทธิ์กันได้
- ควรระวังการใช้ยานี้ร่วมกับยาที่กระบวนกรเมแทบอลิซึม ผ่าน CYP ๔๕๐

อาการไม่พึงประสงค์ อาจทำให้มีอาการปวดท้อง ท้องเดิน คลื่นไส้ เบื่ออาหาร วิงเวียนศีรษะ ใจสั่น ลมพิษ

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
Department of Thai Traditional and Alternative Medicine

ขมิ้น

ตัวยาสําคัญ ผงเหง้าขิง (*Zingiber officinale* Roscoe.) ที่มีน้ำมันหอมระเหย ไม่น้อยกว่าร้อยละ ๒ โดยปริมาตรต่อน้ำหนัก (v/w)

ข้อบ่งใช้

๑. บรรเทาอาการท้องอืด แน่นจุกเสียด
๒. ป้องกันและบรรเทาอาการคลื่นไส้อาเจียน จากการเมาเรือ เมาเรือ
๓. ป้องกันอาการคลื่นไส้อาเจียน หลังการผ่าตัด

ขนาดและวิธีใช้

- บรรเทาอาการท้องอืด ขับลม แน่นจุกเสียด รับประทาน วันละ ๒ - ๔ กรัม
- ป้องกันและบรรเทาอาการคลื่นไส้อาเจียนจากการเมาเรือ รับประทานวันละ ๑ - ๒ กรัม ก่อนเดินทาง ๓๐ นาที - ๑ ชั่วโมง หรือเมื่อมีอาการ
- ป้องกันอาการคลื่นไส้อาเจียน หลังการผ่าตัด รับประทาน ครั้งละ ๑ กรัม ก่อนการผ่าตัด ๑ ชั่วโมง

ข้อควรระวัง

- ควรระวังการใช้ร่วมกับสารกันเลือดเป็นลิ่ม (anticoagulants) และยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด (antiplatelets)
- ควรระวังการใช้ในผู้ป่วยโรคนี้้วนในถุงน้ำดีอักเสบหนักภายใต้ การดูแลของแพทย์
- ไม่แนะนำให้รับประทานในเด็กอายุต่ำกว่า ๖ ขวบ

อาการไม่พึงประสงค์

อาการแสบร้อนบริเวณทางเดินอาหาร อาการระคายเคืองบริเวณ ปากและคอ

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
Department of The Traditional and Alternative Medicine

เอกสารอ้างอิง

คู่มือการใช้ยาแผนไทยในสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
Department of The Traditional and Alternative Medicine

เอกสารอ้างอิง

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ข้อควรรู้เกี่ยวกับการใช้ “สารแอนโดรกราโฟไลด์” ในผลิตภัณฑ์ “ฟ้าทะลายโจร” เพื่อ “การรักษา โควิด-19”. บริษัท ปียอนด์ ฟัปลิสซิ่ง จำกัด. กรุงเทพฯ. ๒๕๖๔.

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. บทบาทของสมุนไพรและยาแผนไทย ในสถานการณ์โรคโควิด-19 ระบาด. พิมพ์ครั้งที่ ๒. ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิริลักษณ์ ๒๕๐๕. ปทุมธานี. ๒๕๖๔.

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. คำแนะนำการใช้ตำรับยาไทย ยาห้ารากลและยาขาว สำหรับสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัส โควโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 (Coronavirus Disease 2019: COVID-19). ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิริลักษณ์ ๒๕๐๕. กรุงเทพฯ. ๒๕๖๔.

บัญชียาจากสมุนไพรในบัญชียาหลักแห่งชาติ (พ.ศ.๒๕๕๖) คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. (อินเทอร์เน็ต). เข้าถึงเมื่อวันที่ ๓ ก.ย. ๒๕๖๔. เข้าถึงได้จาก <http://pharmacy.su.ac.th/herbmed/drug/text/drug.php?drugID=56&sgID=10>

ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ ด้านสมุนไพร (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๖๔. (อินเทอร์เน็ต). เข้าถึงเมื่อวันที่ ๓ ก.ย. ๒๕๖๔. เข้าถึงได้จาก http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2564/E/120/T_0046.PDF

ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ
(ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๕๕๔. (อินเทอร์เน็ท). เข้าถึงเมื่อวันที่ ๓ ก.ย. ๒๕๖๔.
เข้าถึงได้จาก[http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/
2554/E/072/57.PDF](http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2554/E/072/57.PDF)

มูลนิธิฟื้นฟูส่งเสริมการแพทย์ไทยเดิมฯ และโรงเรียนอายุรเวทข้าราชการแพทย์
แผนไทยประยุกต์ คณะแพทยศาสตร์ ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล.
พิมพ์ครั้งที่ ๓ กรุงเทพฯ: ศุภานิชการพิมพ์, ๒๕๕๕.

โรงเรียนแพทย์แผนโบราณ ตำรายาศิลาจารึกในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
(วัดโพธิ์) พระนคร พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้า
ให้จารึกไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕ ฉบับสมบูรณ์ ๒๕๐๕. หน้า ๖๓

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
กระทรวงสาธารณสุข. พจนานุกรม ศัพท์แพทย์และเภสัชกรรมแผนไทย
ฉบับราชบัณฑิตยสภา พ.ศ. ๒๕๕๙. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สำนักงานพุทธศาสนา
แห่งชาติ.

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
Department of Thai Traditional and Alternative Medicine

๘๐ | คู่มือการใช้ยาแผนไทยในสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)